

**ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
Խ. ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ**

ՖԱՐՁԱԴՅԱՆ ՀՈՒՓՍԻՄԵ ՈՌԻԲԵՆԻ

**ԴԵՌԱՀԱՍ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԴՈՂ ԴԻՂԱՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ**

**ԺԳ.00.01 - «Մանկավարժության տեսություն և պատմություն»
մասնագիտությամբ մանկավարժական գիտությունների թեկնածուի գիտական
աստիճանի հայցման ատենախոսության**

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

Երևան - 2014

Ատենախոսության թեման հաստատվել է իս. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝	Մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Մ.Մ. Մանուկյան
Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝	Մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ի.Կ. Կարապետյան Մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Ս.Բ. Սիսյան
Առաջատար կազմակերպություն՝	Ֆիզիկական կուլտուրայի հայկական պետական ինստիտուտ

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2014թ. մարտի 27-ին ժամը 14⁰⁰-ին իս. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՅ-ի «Մանկավարժություն» 020 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 375010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ իս. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2014 թ.-ի փետրվարի 27-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտ. քարտուղար,
մանկավարժական գիտ. թեկնածու, դոցենտ՝

Ա.Յ.Սվաջյան

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Թեմայի արդիականությունը: Արդի կրթական համակարգը պահանջում է դաստիարակել մրցունակ, ազատ շուկայական հարաբերություններում հաղորդակցական, հանրամշակութային արժեքներ ստեղծող և պահպանող, տարբեր արտադրական, հասարակական հարաբերություններում ճիշտ կողմնորոշվող անձ:

Մանկավարժական գործունեության գլխավոր նպատակներից է սովորողներին ամբողջական գիտելիքներ տալը, նրանց ճանաչողական, սոցիալական և անհատական կարողություններն ու հմտությունները ձևավորելն ու զարգացնելը, ազգային ու համամարդկային արժեքներ կրող, սոցիալապես ակտիվ անձ և քաղաքացի դաստիարակելը, նրանց անձնային որակները բացահայտելը և սեփական ներուժին համապատասխան ուսումնական, աշխատանքային և գործունեության այլ տեսակների մեջ մասնակցությունը ապահովելը, հայրենիքի, սեփական ժողովրդի պատմության, ավանդույթների և ազգային առանձնահատկությունների նկատմամբ սովորողի հարգանքն ու հպարտությունը ամրապնդելը: Սակայն այսօր առավել կարևոր է դառնում նրանց ստեղծագործող անձի ձևավորման գործընթացի նպատակադրված, համակարգված և արդյունավետ ղեկավարումը, ինչը կօգնի նրանց առավել զարգացնել և նախապատրաստել հիմնական սոցիալական գործառույթներ կատարելուն: Ստեղծագործական գործունեությունն օգնում է սովորողին ճանաչել ինքն իրեն, ժամանակակից աշխարհը, կողմնորոշվել հասարակական բազմաբնույթ հարաբերություններում, ամբողջական պատկերացում ունենալ Հայաստանի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և հոգևոր-մշակութային զարգացման հեռանկարների վերաբերյալ:

Ստեղծագործական գործունեության կազմակերպման և ընթացքի օրինաչափությունների ճանաչողության և գործնական իրականացման հիմնախնդիրը դաստիարակության և այլ գիտությունների ուսումնասիրման հիմնական ուղղություններից է:

Հարկ է նշել, որ այս հիմնախնդրի շրջանակներում առավել կարևորվում է տարիքային առանձնահատկությունների հաշվի առնելը, քանի որ յուրաքանչյուր տարիքի համար գոյություն ունեն ստեղծագործական գործունեության հատուկ միջոցներ, դրդապատճառների ձևավորման որոշակի պայմաններ և առանձնահատկություններ: Արվեստի և գիտության պատմությունից հայտնի է, որ դեռահասությանը տարիքը, լինելով ճգնաժամային, նպաստում է ստեղծագործական մտքի զարգացմանը, քանի որ այն կարող է ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական անդրադառնալ դեռահասի ստեղծագործական ներուժի զարգացման և կայացման վրա:

Արդի ժամանակաշրջանում դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության կազմակերպման, ստեղծագործական ընդունակությունների զարգացման հիմնախնդիրը դպրոցի կարևորագույն խնդիրներից է: Այս հիմնախնդրին նվիրված մոտեցումները արտացոլված են Լ.Թ. Ասատրյանի, Ժ.Ս. Գրիգորյանի, Լ.Ս. Ներսիսյանի, Գ. Պ. Հովակիմյանի, Դ.Բ. Բոգոյավլենսկայայի, Մ.Ն. Սկատկինի, Ա.Մ. Մատյուշկինի, Լ. Ս. Յ.Պ. Ազարովի, Վ.Յ. Վիլենկինի, Ն.Վ. Կուզմինայի, Ն.Դ. Նիկանդրովի, Ա.Ի. Շչերբակովի, և այլոց աշխատություններում:

Գիտնականների մի մասը գտնում է, որ ստեղծագործական ընդունակությունների ձևավորման գործընթացում մեծ դեր են խաղում

դրդապատճառները, արժեքները և անձնային որակները (Դ.Վ. Մակկին, Ա. Մասլուո, Ա. Օլլոխ, Է. Ֆրոմ, Ա. Կանենբաում, Դ. Գիլֆորդ և այլք)։

Հետազոտության հիմքում ընկած են ընդունակությունների (Ս.Լ. Ռուբինշտեյն, Բ.Մ. Տեպլով, Վ.Դ. Շչադրիկով և այլք), գործունեության և անձի ձևավորման (Տ.Վ Կուդրյավցև, Ա.Մ. Մատյուշկին, Ս.Լ. Ռուբինշտեյն, Վ.Ն. Սոկոլով և այլք), անձի պահանջմունքների զարգացման (Պ.Վ. Սիմոնով, Զ.Ի. Ռավկին, Ա.Ն. Լեոնտև և այլք), շնորհալիության (Ա. Բինե, Ու. Շտերն, Գ. Այզենկ, Զ. Գիլֆորդ, Բ.Մ. Տեպլով, Ն.Ս. Լեյտս, Վ.Դ. Նեբիլիցին, Է.Ա. Գոլուբևա, Վ.Ա. Կրուտեցկի, Վ.Դ. Շչադրիկով, Վ.Ն. Դրուժինին և այլք) հետազոտությունները։

Արդիականությունը և ՀՀ հանրակրթության զարգացման միտումները հնարավորություն տվեցին ձևակերպել հետազոտության **հիմնախնդիրը**։ Ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող առավել արդյունավետ դրդապատճառների հիմնախնդրի ուսումնասիրումը հումանիստական դաստիարակության պայմաններում։

Հետազոտության **նպատակն է՝** տեսականորեն հիմնավորել և գործնականում կիրառել ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման առավել արդյունավետ մանկավարժական պայմանները հիմնական դպրոցում։

Հետազոտության **օբյեկտն է** ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման գործընթացը դպրոցում։

Հետազոտության **առարկան՝** ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մանկավարժական պայմանները հումանիստական դաստիարակության գործընթացում։

Հետազոտության հիմքում ընկած է այն վարկածը, որի համաձայն, ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման գործընթացն առավել արդյունավետ կլինի, եթե՝

✓ ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման գործընթացը հիմնվի հումանիստական մանկավարժության ոլորտում կատարված արտասահմանյան, ռուս և հայ գիտնականների հետազոտությունների և անձնակողմնորոշիչ կրթության սկզբունքների վրա,

✓ մշակվի ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը,

✓ իրականացվի ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման անընդհատ մոնիթորինգ։

Նպատակին, օբյեկտին, առարկային և վարկածին համապատասխան դրվել են հետազոտության **խնդիրները**։

1. Ուսումնասիրել դաստիարակության պայմաններում ղեռահաս պրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների հիմնախնդիրը արտերկրում և Հայաստանում, վերլուծել հետազոտության կարևորագույն հասկացությունները՝ «ստեղծագործություն», «ստեղծագործական գործունեություն», «դրդապատճառներ», «հումանիստական դաստիարակություն»։

2. Դիտարկել ղեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման գործընթացը հումանիստական դաստիարակության պայմաններում։

3. Մշակել դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը:

4. Որոշել դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մակարդակը, ախտորոշման չափանիշները և ցուցանիշները:

5. Անցկացնել գիտափորձ՝ դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մանկավարժական պայմանների արդյունավետությունը ստուգելու նպատակով:

Հետազոտության **տեսամեթոդաբանական** հիմք են հանդիսացել.

✓ ստեղծագործության երևույթն ուսումնասիրող փիլիսոփայական (Լ. Ֆեյերբախ, Կ. Յունգ, Մ. Հայդեգեր, Ժ. Սարտր, Ն.Ա. Բերդյաև, Վ.Ս. Սոլովյով, Մ.Մ. Բախտին, Պ.Ն. Լավրով, Ա.Գ. Սպիրկին), հոգեբանական (Վ. Ֆրանկ, Ա.Գ. Մասլոու, Լ.Ս. Վիգոտսկի, Վ.Ս. Շուբինցկի, Ջ. Գիլֆորդ, Ե.Պ. Տորրենս և այլոք),

✓ ստեղծագործական գործունեության հիմնախնդիրն ուսումնասիրող հոգեբանական և մանկավարժական հետազոտությունները (Ռ. Հոլլմեն, Վ.Վ. Շարոնով, Ի.Յա. Լերներ, Մ.Լ. Դյուկով և այլոք) տեսությունները,

✓ դրդապատճառների և դրանց դասակարգման առանձնահատկություններին և ձևերին նվիրված աշխատությունները (Ա.Գ. Մասլոու, Ս.Տ. Շագկի, Պ.Մ. Յակոբսոն, Հ. Մյուրեր, Ու. Մակ-Դաուգու, Մ.Ի. Կովալյով, Գ.Ի. Իվանով),

✓ հումանիստական դաստիարակության հայեցակարգային մոտեցումներն ուսումնասիրող արտասահմանյան և հայրենական գիտնականների աշխատությունները (Ա. Օ. Թոփուզյան, Գ.Ե. Ղույունչյան, Ե.Վ. Բոնդարևսկայա, Ս.Վ. Կուլենիչ, Ա.Վ. Մուդրիկ, Վ.Ա. Սլաստենին, Վ.Վ. Սերիկով, Ի.Բ. Կոտովա, Ե.Ն. Շիյանով, Ի.Ս. Յակիմանսկայա, և այլոք),

✓ ստեղծագործական ընդունակությունների՝ որպես ստեղծագործական գործունեության կարևորագույն բաղադրամասի ուսումնասիրմանը վերաբերող հոգեբանամանկավարժական ուսումնասիրությունները (Լ.Ա. Բոլշակովա, Օ.Ի. Մոտկով, Ս.Ս. Միխայլով, Դ.Բ. Բոգոյավլենսկայա, Ժ.Ս. Գրիգորյան և այլոք):

Առաջադրված խնդիրների լուծման համար օգտագործվել են հետևյալ **մեթոդները**՝

- **տեսական**՝ փիլիսոփայական, սոցիալ-հոգեբանական, մանկավարժական գրականության վերլուծություն, հիմնախնդրի վերաբերյալ գոյություն ունեցող մոտեցումների համակարգում և ընդհանրացում, գիտական տեսության և դաստիարակչական պրակտիկայի միացում, մոդելավորում:
- **էմպիրիկ**՝ մանկավարժական դիտում, անկետավորում, քեստավորում, հարցազրույց, մանկավարժական գիտափորձ՝ հաստատող, ձևավորող և ամփոփող փուլերով, մաթեմատիկական և վիճակագրական մեթոդներով արդյունքների վերլուծություն:

Հետազոտության փորձարարական բաժա են հանդիսացել Գյումրի քաղաքի թիվ 17, 40 դպրոցները և Ախուրյանի 1-ին դպրոցը:

Գիտահետազոտական աշխատանքն իրականացվել է երեք փուլով:

Առաջին փուլում (2004-2006 թթ.) հիմնավորվել և իմաստավորվել է հետազոտության հիմնախնդիրը, ուսումնասիրվել և վերլուծվել է փիլիսոփայական, սոցիալ-հոգեբանական, գիտական, մանկավարժական գրականությունը, որոշվել է հետազոտության նախնական օբյեկտը, առարկան, նպատակը, վարկածը և խնդիրները, մշակվել են դեռահաս դպրոցականներին

ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման սկզբունքները:

Երկրորդ փուլում (2006-2009 թթ.) կառուցվել է դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը, արծարծվել են մանկավարժական պայմանները, մշակվել են ախտորոշիչ չափանիշներն ու ցուցանիշները, գիտափորձի անցկացման մեթոդիկան, անցկացվել են փորձաքննության հաստատող և ձևավորող փուլերը:

Երրորդ փուլում (2009-2010թթ.) մշակվել, ստուգվել, համեմատվել, համակարգվել և ընդհանրացվել են գիտափորձի արդյունքները, հաստատվել է արծարծված մանկավարժական պայմանների և դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման գործընթացի մեթոդիկայի արդյունավետությունը, հիմնավորվել և ձևակերպվել են հետազոտության եզրակացությունները:

Հետազոտության գիտական նորույթը.

1. Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման գործընթացը ուսումնասիրվել է ճանաչողական-կառուցողական, մանկավարժական աջակցման /ֆասիլիտացիա/ հայեցակարգերի տեսանկյունից, որը առավելագույնս է նպաստում ինքնուրույն, գիտակից, ստեղծագործող, իր ճանաչողական գործընթացը կազմակերպող անձի ձևավորմանը և զարգացմանը:

2. Մշակվել է դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը, որի հիմքում ընկած են մանկավարժական աջակցման արժեքանական, ճանաչողական, հաղորդակցական մանկավարժության հիմնական սկզբունքները:

3. Հումանիտական դաստիարակության տեսանկյունից ուսումնասիրվել և ներկայացվել են դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման պայմանները, մակարդակներն ու չափանիշները:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը այն է, որ.

✓ դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառները դիտարկված են դաստիարակության հումանիստական հարացույցի շրջանակներում, իսկ այդ գործընթացը հիմնված է մարդասիրացման, ինքնակազմակերպման, երկխոսության, ուսուցման և ստեղծագործության միասնության, ապրումնակցման սկզբունքների վրա,

✓ մշակված է դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը, որը ներառում է ճանաչողական, հաղորդակցական, արժեքանական և գեղագիտական բաղադրամասերը,

✓ բացահայտված է դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության և անձին գործունեության մղող արդյունավետ դրդապատճառների ձևավորման գաղափարների միջև փոխադարձ կապը:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը.

✓ մշակվել և գիտափորձով հաստատվել է դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մանկավարժական պայմանների արդյունավետությունը,

✓ մշակված գործնական հանձնարարականները, դասերի անցկացման ժամանակակից ձևերը, ախտորոշիչ մեթոդիկաները կնպաստեն

հանրակրթական դպրոցներում դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության առավել արդյունավետ կազմակերպմանը և ուսումնական նյութի ավելի դյուրին և հետաքրքիր մատուցմանը և ընկալմանը:

Պաշտպանության են ներկայացվում հետևյալ դրույթները.

1. Հումանիստական դաստիարակության հայեցակարգի շրջանակներում «ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառներ» հասկացությունը, որը դիտարկվում է որպես որակապես նորի, մինչ այդ գոյություն չունեցող սուբյեկտիվ արժեքների ստեղծման գործընթաց, պայմանավորված է անձի գործունեության և վարքի առանձնահատուկ գիտակցված մղումներով, ուղղված է բավարարելու նրա ինքնադրսևորման, որևէ բանի (փառքի, ճանաչման, հարգանքի և այլնի) հասնելու, արժեքային կողմնորոշումների, ճանաչողական, հաղորդակցման, շփվելու, հետաքրքրասիրության ապահովման, ինքնուրույնության, քննադատական մտածողության ձգտումներն ու պահանջումները:

2. Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը, որը ներառում է նպատակ, բաղադրամասեր (ճանաչողական, հաղորդակցական, արժեքանական, զեղազիտական), սկզբունքներ (մանկավարժական աջակցման, ինքնաիրացման, ինքնակազմակերպման, դրական զգացմունքների ստեղծման, գիտելիքների նկատմամբ վերաբերմունքի փոփոխման), մեթոդներ (ինտերակտիվ, անձնակողմնորոշիչ, խաղային), մանկավարժական պայմաններ և արդյունք:

3. Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման առավել արդյունավետ մանկավարժական պայմանները.

✓ դպրոցի հումանիստական կողմնորոշված, ստեղծագործական, դիդակտիկ-հաղորդակցային միջավայրի ստեղծումը, որը կնպաստի աշակերտների և ուսուցիչների ինքնագարգացմանը և ինքնաիրագործմանը և հիմնված կլինի հումանիստական և երկխոսության սկզբունքների վրա,

✓ կրթության բովանդակության մեջ պրոբլեմային ստեղծագործական խնդիրների ներառումը, որը նպաստում է տարրերի և հասկացությունների ոչ ստանդարտ, ոչ շաբլոնային համակցմանը, արդեն հայտնիի մեջ պրոբլեմ գտնելու, նորի նկատմամբ բաց լինելու կարողության զարգացմանը,

✓ ներքին ինքնագնահատման զարգացման ուղղվածությունը, որը ի հայտ է գալիս սեփական «ես»-ը և ներքին կարողությունները զգալով և զարգանում է մտավոր, զգացմունքային, կամային, դրդապատճառային անձնային համակարգերի ակտիվացմամբ:

Հետազոտության հավաստիությունն ու հիմնավորվածությունը երաշխավորվում են հիմնախնդրի՝ բնագավառում առկա փիլիսոփայական, սոցիալիզացիոնական և մանկավարժական գրականության և մշակված հայեցակարգերի համալիր վերլուծությամբ, հետազոտության գիտատեսական բազայով, առաջադրված օբյեկտին, առարկային, նպատակին, խնդիրներին և հետազոտության տրամաբանությանը համարժեք հետազոտական մեթոդների կիրառմամբ, մանկավարժական գիտափորձի տևական բնույթով, ստացված արդյունքների վերլուծությամբ, ընդհանրացմամբ, հետազոտության արդյունքների մշակման մաթեմատիկական ժամանակակից մեթոդների կիրառմամբ, ստացված տվյալների, եզրակացությունների, հանձնարարականների հիմնավորմամբ:

Հետազոտության փորձաքննությունն իրականացել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի, Գյումրու Մ. Նալբանդյանի անվ. պետական մանկավարժական ինստիտուտ ընդհանուր մանկավարժության ամբիոնների նիստերում, հրատարակված գիտական հոդվածներում, գիտափորձի բազա հանդիսացած ուսումնական հաստատություններում:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը կառուցված է ներածությունից, երկու գլխից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածության մեջ հիմնավորվել է հիմնախնդրի հրատապությունը, բացահայտվել է նրա մշակվածության աստիճանը, որոշվել են նպատակը, հետազոտության օբյեկտը, առարկան, խնդիրները, ձևակերպվել է աշխատանքային վարկածը: Ներկայացվել են հետազոտության մեթոդաբանական աղբյուրները, մեթոդիկան, նորույթը, տեսական և կիրառական նշանակությունը, պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, ատենախոսության փորձաքննությունն ու կառուցվածքը:

Ատենախոսության **առաջին գլխի՝ «Դեռահաս դպրոցականներից ստեղծագործական գործունեության մոդոլ դրդապատճառների գիտատեսական և մեթոդաբանական հիմքերը» առաջին ենթագլխում** Ստեղծագործական գործունեությունը դիտարկված է որպես հոգեբանական և մանկավարժական հիմնախնդիր:

Հիմնավորված է, որ ստեղծագործական գործունեության՝ որպես գիտական հիմնախնդրի ուսումնասիրումը կարևոր է անձի ամբողջականությունը, նրա ստեղծագործական ներուժի զարգացման մեխանիզմները և տարբեր ոլորտներում ինքնակողմնորոշման ձգտումները հասկանալու համար: Ստեղծագործական անհատականության զարգացման և անձի ստեղծագործական գործունեության հիմնախնդիրը շատ գիտությունների, այդ թվում և փիլիսոփայության, հոգեբանության, մանկավարժության հետազոտության առարկա են դարձել: Ստեղծագործության երևույթը ավելի երկար պատմական զարգացում է ապրել, հետազոտվել է տարբեր գիտնականների կողմից (Լ. Ֆեյերբախ, Կ. Յունգ, Մ. Հայդեգեր, Ժ. Սարտր, Ն.Ա. Բերդյաև, Մ.Մ. Բախտին, Պ.Ն. Լավրով, Ա.Գ. Սպիրկին, Վ. Ֆրանկ, Ա.Գ. Մասլոու, Լ.Ս. Վիգոտսկի, Զ. Գիլֆորդ, Ե.Պ. Տորրենս, Դ.Բ. Բոգոյավլենսկայա, Յա.Ա. Պոմոմարյով):

Նախ և առաջ պետք է նշել, որ ժամանակակից հասարակական գիտություններում մշակվել և լայնորեն օգտագործվում են «ստեղծագործություն» և «կրեատիվություն» հասկացությունները, որոնք հայերեն թարգմանության ժամանակ հաճախ կիրառվում են միևնույն նշանակությամբ: Մանկավարժական հանրագիտարանում «ստեղծագործություն» հասկացությունը դիտարկվում է որպես գործունեություն, որի արդյունքում ստեղծվում են նոր, օրիգինալ, ավելի կատարյալ նյութական կամ հոգևոր արժեքներ, որոնք ունեն օբյեկտիվ կամ սուբյեկտիվ նշանակություն: Այդ նույն հանրագիտարանում կրեատիվությունը դիտարկվում է որպես ստեղծագործական կարողություններ, որոնք կարող են ի հայտ գալ մտածողության, զգացմունքների, շփման, գործունեության տարբեր ձևերում, դա

ոչ ստանդարտ պայմաններում նոր բազմազան օրիգինալ գաղափարներ ծնելու կարողություն է:

«Կրեատիվություն» և «ստեղծագործություն» հասկացությունները առաջին անգամ սկսեցին տարբերակել 20-րդ դարի 50-ական թվականներին, երբ ձգտում առաջացավ առանձնացնել ստեղծագործությունը որպես յուրօրինակ ընդունակություն: Եթե մինչ այդ ձգտում կար կրեատիվությունը կապել մարդու մտավոր կարողությունների հետ, ապա բազմաթիվ հետազոտությունների արդյունքում գիտնականները եկան այն եզրակացության, որ մտավոր ընդունակությունների տեր մարդը պարտադիր չէ, որ լինի ստեղծագործող և ընդհակառակը, ավելի քիչ մտավոր կարողություններ և ընդունակություններ ունեցող անձը կարող է ստեղծագործող լինի: Առաջին անգամ կրեատիվությունը որպես ինքնուրույն ստեղծագործական ընդունակություն բացատրեց Ջ. Գիլֆորդը, որը խոսեց երկու տիպի մտածողության մասին. միուղի (կոնվերգենտ), որն անհրաժեշտ է միակ ճիշտ որոշումն ընդունելու համար, և բազմուղի (դիվերգենտ), որն դիտարկում է միևնույն խնդրի լուծման տարբեր տեսակետներ, որը հնարավորություն է տալիս հանգել անակնկալ եզրակացությունների և արդյունքների: Ջ. Գիլֆորդը կոնվերգենտ մտածողության ընդունակությունը նույնացնում է մտավոր կարողությունների հետ, իսկ դիվերգենտ մտածողությունը կրեատիվության հետ և այն ընդհանուր ստեղծագործական ընդունակության հիմք էր համարում:

Այսպիսով, Ջ. Գիլֆորդը բնորոշում է կրեատիվությունը որպես ունիվերսալ կարողություն, որը նպաստում է ստեղծագործական մտածողությանը:

Ի մի բերելով հետազոտած ողջ գրականությունը եզրգիզնգում է արվում այն մասին, որ ստեղծագործական գործունեությունը դա ստեղծագործող անձին բնորոշ բարդ և բազմակողմանի գործընթաց է, սովորողի անձնային զարգացման պարտադիր պայման, անկախ այն բանից, այդ գործունեության արդյունքում կզարգանա սովորողի բնածին օժտվածությունը և շնորհալիությունը թե՛ ոչ: Այդ գործունեության ընթացքում զարգանում են ստեղծագործական մտածողությունը և ստեղծագործական ընդունակությունները, բավարարվում են ստեղծագործական պահանջները:

Դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների զարգացման տեսանկյունից կարևոր է այն, որ այդ գործընթացն առավել նպատակահարմար է իրականացնել հումանիստական մանկավարժության շրջանակներում: Հումանիստական մանկավարժության նվաճումներից մեկն այն է, որ այն հիմնավորեց ինքնուրույն, գիտակից, ստեղծագործող անձի գաղափարը, որտեղ առաջին պլան մղվեց ինքնազարգացող, ինքնիրացնող, ինքնորոշվող երեխա, ով կգիտակցեր ինքնազարգացման, ինքնադաստիարակության էությունը և կկարևորեր այն:

Առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ «Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառները հումանիստական դաստիարակության պայմաններում» դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառները դիտարկված են հումանիստական դաստիարակության պայմաններում: Ելնելով այս տեսակետից նպատակահարմար ենք համարում ուսումնասիրել հումանիստական դաստիարակության էությունը և ներկայացնել ավանդական և անձնակողմնորոշիչ կրթական համակարգերի համեմատական վերլուծությունը:

Ընդհանուր առմամբ, կարելի է խոսել ժամանակակից կրթության երկու հիմնական հարացույցների մասին՝ ձևավորող (ավանդական) և անձնակողմնորոշիչ (հումանիստական), որոնցից յուրաքանչյուրին բնորոշ է միայն իրեն հատուկ նպատակ, բովանդակություն, ուսուցման և դաստիարակության գործընթաց:

Այս ենթագլխում դիտարկված են նաև դրդապատճառները, որոնք խթանիչ հզոր ուժ են համդիսանում ստեղծագործական գործունեության համար:

Առաջին գլխի երրորդ ենթագլխում՝ «Դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների դասակարգումը», տրված են մի շարք գիտնականների (Պ.Մ. Յակոբսոն, Ա. Մասլոու, Յ. Մյուրեր, Ու. Մակ-Դաուգոլ, Մ.Ի. Կոլպայով, Մ.Լ. Դյուկով, Գ.Ի. Իվանով) կողմից մշակած դրդապատճառների տարբեր դասակարգումներ:

Մեր կողմից առանձնացվել են ստեղծագործական գործունեության մղող հետևյալ դրդապատճառները. ինքնադրսևորման, արժեքային կողմնորոշումների, ճանաչողական, հաղորդակցման, շփվելու, հետաքրքրասիրության ապահովման, ինքնուրույնության, քննադատական մտածողության ձգտումներն ու պահանջումները:

Առաջին գլխի վերջում բացահայտել ենք ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառներ հասկացության մեր մեկնաբանումը, այն է. որակապես նորի, մինչ այդ գոյություն չունեցող սուբյեկտիվ արժեքների ստեղծման գործընթաց, որը պայմանավորված է անձի գործունեության և վարքի առանձնահատուկ գիտակցված մղումներով, ուղղված է բավարարելու նրա ինքնադրսևորման, որևէ բանի (փառքի, ճանաչման, հարգանքի և այլնի) հասնելու, արժեքային կողմնորոշումների, ճանաչողական, հաղորդակցման, շփվելու, հետաքրքրասիրության ապահովման, ինքնուրույնության, քննադատական մտածողության ձգտումներն ու պահանջումները:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մանկավարժական պայմանները» կրող գլխի առաջին ենթագլխում տրված է դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելի կառուցվածքը:

Նպատակաուղղված գործընթացը, հետազոտված նյութի ընդհանրացումը թույլ տվեցին որոշել դեռահասների հետ մանկավարժական աշխատանքի ելությունը, իմաստավորել դրդապատճառների դասակարգումը, նախագծել հետագա աշխատանքները, տեսական գիտելիքները գործնականում ներդնելու պայմանները: Առաջին գլխում վերլուծած տեսական դրույթները թույլ տվեցին մշակել դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը՝ հիմնված հումանիստական անձնակողմնորոշիչ դաստիարակության սկզբունքների և հայեցակետային դրույթների վրա:

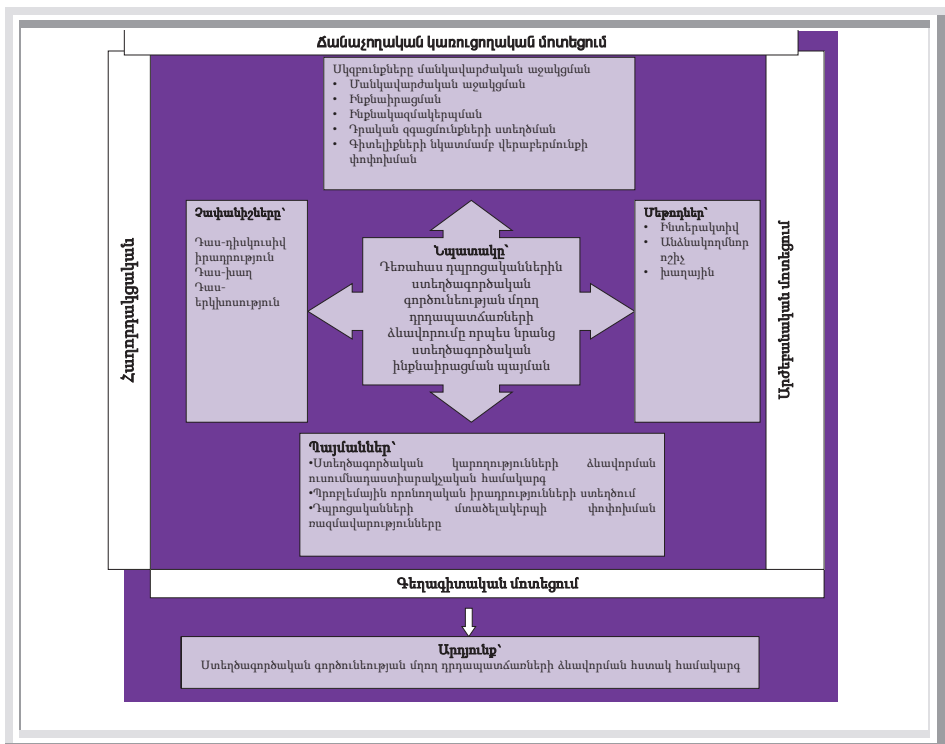
Մեր հետազոտության մեջ դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման տեսական մոդելը (նկար 1) հանդես է գալիս որպես փոխկապակցված տարրերի բարդ համակարգ և ներառում է նպատակ, սկզբունքներ, մեթոդներ, բաղադրամասեր, մանկավարժական պայմաններ, չափանիշներ և արդյունք:

Դրդապատճառների ձևավորումը ստեղծագործական գործունեության ընթացքում մեր կողմից դիտարկվում է որպես աշակերտի բազմաֆունկցիոնալ գործունեություն և հիմնվում է ճանաչողական, հաղորդակցական, արժեքաճանական և գեղագիտական մոտեցումների վրա:

Մոդելի նպատակն է դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորումը որպես նրանց ստեղծագործական ինքնաիրագործման նախադրյալ:

Դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորվածությունը ենթադրում է ստեղծագործական մտածողության, ընդունակությունների և պահանջմունքների ներդաշնակ զարգացման այնպիսի մակարդակ, որը թույլ կտա նրանց դառնալ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի և կենսագործունեության ակտիվ անդամ: Դրված նպատակին հասնելը հիմնվում է որոշակի սկզբունքների վրա և պահանջում է այնպիսի մեթոդների, պայմանների մշակում և կրթադաստիարակչական գործընթացում ներդրում, որոնք կնպաստեն վերը ներկայացված դրդապատճառների ձևավորմանը: Մեր կողմից առանձնացվել են հետևյալ սկզբունքները. մարդասիրացման, ինքնակազմակերպման, երկխոսության, ինտեգրման, ուսուցման և ստեղծագործության միասնության, ապրումակցման:

Նկար 1. Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման տեսական մոդելը

Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելի արդյունավետությունը պայմանավորված է հատուկ ստեղծված մանկավարժական պայմաններով:

Մեր հետազոտության մեջ մանկավարժական պայմաններ ասելով հասկանում ենք ուսուցչի կողմից նպատակաուղղված օգտագործվող կրթական գործընթացի օբյեկտիվ հնարավորություններ և հատուկ կազմակերպած գործունեություն և իրավիճակներ, որոնք նպաստում են դեռահասների ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորմանը: Որպես այդպիսի պայմաններ մեր կողմից առանձնացվել են.

✓ դպրոցի հումանիստական կողմնորոշված, ստեղծագործական, ուսոցողական-հաղորդակցական միջավայրի ստեղծումը, որը կնպաստի աշակերտների և ուսուցիչների ինքնագարգացմանը և ինքնաիրագործմանը և հիմնված կլինի հումանիստական և երկխոսության սկզբունքների վրա,

✓ կրթության բովանդակության մեջ պրոբլեմային ստեղծագործական խնդիրների ներառումը, որը նպաստում է տարրերի և հասկացությունների ոչ ստանդարտ, ոչ շաբլոնային համակցմանը, արդեն հայտնիի մեջ պրոբլեմ գտնելու, նորի նկատմամբ բաց լինելու կարողությանը,

✓ ներքին ինքնագնահատման զարգացման ուղղվածությունը, որը ի հայտ է գալիս սեփական «ես»-ը և ներքին կարողությունները զգալով և զարգանում է մտավոր, զգացմունքային, կամային, դրդապատճառային անձնային համակարգերի ակտիվացմամբ:

Որոշելով ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելի նպատակը, սկզբունքները, բաղադրամասերը դիտարկենք մեթոդները, որոնք պետք է համապատասխանեն անձնակողմնորոշիչ կրթական հարցույցին, հիմնվեն ժամանակակից կրթության բովանդակություն վրա:

Ստեղծագործական գործունեության պահանջներին համապատասխանող ուսուցման մեթոդների որոնումը, որտեղ ուսուցիչը և աշակերտը հանդես են գալիս որպես համատեղ գործունեության մասնակից լիիրավ անդամներ, դրդեցին ուսումնասիրել ուսուցման մեթոդների դասակարգումը:

Մեր հետազոտության շրջանակներում մեթոդների ընտրության հարցում նույնպես հիմնվել ենք վերը նշված ընկալման, տրամաբանական և իմացաբանական մեթոդների ամբողջության գաղափարի վրա: Դրանք են. ինտերակտիվ, անձնակողմնորոշիչ, խաղային մեթոդները:

Այսպիսով, ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մոդելը իրենից ներկայացնում է դիմամիկ համակարգ: Մոդելը ներառում է ճանաչողական, հաղորդակցական, արժեքաբանական և զեղազիտական մոտեցումները, նպատակը դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորումը որպես նրանց ստեղծագործական ինքնաիրացման պայման: Մոդելը հիմնվում է անձնակողմնորոշիչ հումանիստական դաստիարակության սկզբունքների վրա, ապահովում է անձի ազատ, համակողմանի զարգացումը կրթադաստիարակչական գործընթացում:

Երկրորդ ենթագլխում՝ «Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման չափանիշները և մակարդակները», ներկայացված է կատարված մանկավարժական գիտափորձը:

Առաջադրված խնդիրները լուծվել են 7 տարիների ընթացքում, 2004-ից մինչև 2011 թթ.: Դպրոցի ուսումնադաստիարակչական գործընթացում:

Փորձաքննության կազմակերպման և անցկացման բազա են հանդիսացել Գյումրի քաղաքի 17, 40 դպրոցները և Ախուրյանի 1 դպրոցը:

Մշակված մոդելը և ընտրված մանկավարժական պայմանները որոշեցին հետազոտության չափանիշների ընտրությունը, որոնք դիտարկվում են որպես հատկանիշ, թույլ են տալիս գնահատել ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մակարդակը: Ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման չափանիշներն են՝ ճանաչողական, ակնեռլոգիական-ստեղծագործական, դրդապատճառային-արժեքային:

Ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մակարդակի ստուգման համար մշակվել է հատուկ ախտորոշիչ մեթոդիկա, որը ներառում է.

1. Ընդհանուր դիդակտիկական մեթոդներ՝ դիտում, զրույց, անկետավորում, թեստավորում:

2. Դիագնոստիկ մեթոդիկաներ, «Անձի կյանքի արժեքները որոշող Must – թեսթը» (Պ.Ն. Իվանով, Ե.Ֆ. Կոլոբովա), «Անձի ստեղծագործական ներուժը» և Մ. Ռոկկիչի «Արժեքային կողմնորոշումները»:

3. Հատուկ մշակված հեղինակային մեթոդիկաներ. «Գիտե՞ք արդյոք», «Վերլուծիր», «Զեկույց-ցուցադրում»:

Մշակված ախտորոշիչ մեթոդիկաների արդյունքները մեկնաբանելու համար առանձնացվեցին 3 մակարդակ՝ բարձր, միջին, ցածր:

Այսպիսով, չափանիշների սահմանումը թույլ տվեց ստուգել դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մակարդակը գիտափորձի հաստատող փուլում, ապա իրականացնել ձևավորող գիտափորձ, որից հետո անցկացնել ևս մեկ ախտորոշում, ապա՝ վերլուծել, համեմատել և մեկնաբանել հաստատող և արձանագրող փուլերի արդյունքները:

Երրորդ ենթագլում՝ «Փորձարարական աշխատանքների արդյունավետության գնահատումը» կատարվել է գիտափորձի հաստատող և արձանագրող փուլերի արդյունքների համեմատական վերլուծություն:

Ձևավորող գիտափորձն անցկացվել է Գյումրի քաղաքի 17 դպրոցում և Ախուրյանի 1 դպրոցում: Ուսումնական պլանի սահմաններում մշակվել են ժամանակակից մանկավարժական տեխնոլոգիաներով դասերի անցկացման թեմաներ: Բացի ուսումնական գործունեությունից հատուկ ուշադրություն է դարձվել աշակերտների արտահայտմանական գործունեությանը, բարոյագեղագիտական և հայրենասիրական դաստիարակությանը: Դեռահասները հաճախել են Գյումրի քաղաքի Վարդան Աճեմյանի անվ. պետական դրամատիկական թատրոն, Ավ. Իսահակյանի, Դ. Շիրազի, Մ. Մկրտչյանի տուն-թանգարանները, ինչպես նաև եղել են Երեվան քաղաքում՝ Հայաստանի պատմության թանգարանում և Հայաստանի ազգային պատկերասրահում:

Ինչ վերաբերում է դասարանական պարապմունքներին, ապա դրանք, ինչպես արդեն վերը նշել ենք, մշակվել և իրականացվել են ժամանակակից մանկավարժական տեխնոլոգիաների օգտագործմամբ: Առարկայական ուսուցիչների, դպրոցի մանկավարժական կոլեկտիվի և հոգեբանների հետ քննարկումներից հետո մեր կողմից ընտրվել և օգտագործվել են դասերի անցկացման հետևյալ մանկավարժական տեխնոլոգիաները. խաղային, պրոբլեմային, տեղեկատվական-համակարգչային:

Ձևավորող գիտափորձի անցկացման համար թեմատիկ դասընթացներ մշակելու նպատակով ուսումնասիրվել են 5-9 դասարանների «Հայոց պատմություն», «Համաշխարհային պատմություն», «Հայ գրականություն», «Երաժշտություն», «Կերպարվեստ», «Թրաֆիքինգ», «Սեռական առողջություն» առարկաների դասագրքերը և ուսուցչի ձեռնարկները:

Սույն ուսումնասիրության արդյունքում եկանք այն եզրակացության, որ դասագրքերը և ձեռնարկները կազմված են ինտերակտիվ փոխներգործուն (մեթոդների) կիրառմամբ: Գրեթե բոլոր ուսումնական ձեռնարկներում մանրամասն ներկայացված է ԽԻԿ (խթանում, իմաստավորում, կիրառում) համակարգը: Այս համակարգի էությունն այն է, որ այն ոչ միայն խթանում է սովորողի մտածողությունը, այլև որոշակի հետաքրքրություն է առաջացնում կարդալու գործընթացի հանդեպ:

Փորձաքննությանը մասնակից խմբերում աշխատանքը ցույց տվեց, որ բուն ուսումնական նյութը ընկալելու և յուրացնելու գործընթացն ավելի արդյունավետ է լինում, եթե աշակերտների մոտ հնարավոր է լինում ձևավորել նրանց ինքնուրույն, որոնողական գործունեությունը խթանող դրդապատճառները:

Գիտափորձի ավարտական փուլում ներկայացվել է մշտադիտարկման և ախտորոշման արդյունքները, կատարվել է գիտափորձի հաստատող և արձանագրող փուլերի արդյունքների համեմատական վերլուծություն՝ ըստ երեք չափանիշների, ինչպես նաև չափանիշների արդյունքների ընդհանրացում և վիճակագրական վերլուծություն:

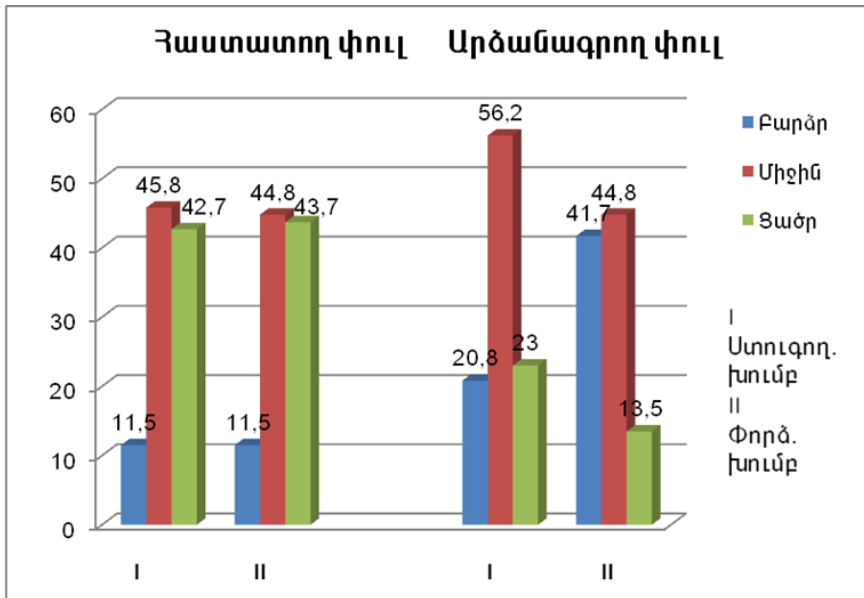
Ըստ մշակված չափանիշների, ախտորոշելով ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մակարդակը և հիմնվելով ձևավորող գիտափորձի ընթացքում անցկացրած մշտադիտարկման, գրույցի արդյունքները հնարավորություն ընձեռենել ամեն ինչ որոշ եզրակացությունների: Ստուգողական խմբում ներգրավված սովորողների մոտ նախ և առաջ գերակայում էր ունեցած մակարդակն ամրապնդելու և հստակեցնելու միտումը, գրեթե բացակայում էր ստեղծագործական գործունեությամբ զբաղվելու ձգտումը, ստեղծագործական խնդիրների լուծումից խուսափելու, բազմաեղանակ որոշումների առկայության դեպքում սեփական տեսակետը ներկայացնելու և հիմնավորելու ցանկության և կարողությունների ի սպառ բացակայության միտումը, կարծրատիպերին գերակայություն տալը, սեփական գործողությունները պլանավորելու և դրանք իրականացնելու ձգտման բացակայությունը:

Փորձարարական խմբի արդյունքների վերլուծությունը թույլ տվեց փաստել, որ ձևավորող գիտափորձի ընթացքում դեռահաս դպրոցականները կարողանում էին հաղթահարել խորը անձնային հուզական խնդիրները, վախը, սեփական ուժերի նկատմամբ անվստահությունը, լարվածությունը, ագրեսիվությունը, ինչը անտարակույս դրական էր անդրադառնում նրանց սոցիալականացման գործընթացի վրա: Պրոբլեմային քննարկումները, խաղերը թույլ տվեցին հաղթահարել ներքին կաշկանդվածությունը, ավելի հստակ և հիմնավորված ձևակերպել մտքերը, չվախենալ սխալվելուց, չամաչել ուրիշի սխալները ուղղելուց:

Այսպիսով, գիտափորձի եզրափակիչ փուլում անցկացված արդյունքների համեմատական վերլուծությունը ցույց տվեց հետևյալ պատկերը:

**Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող
դրդապատճառների ձևավորման չափանիշների փոփոխումն
հանրագումարային արդյունքները**

Մակարդակներ		Հաստ. փ.		Արձանագր. փ.	
		ստուգ. խ.	փորձ. խ.	ստուգ. խ.	փորձ. խ.
Բարձր	քան.	11	11	20	40
	%	11,5	11,5	20,8	41,7
Միջին	քան.	44	43	54	43
	%	45,8	44,8	56,2	44,8
Ցածր	քան.	41	42	22	13
	%	42,7	43,7	23	13,5

**Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող
դրդապատճառների ձևավորման չափանիշների հանրագումարային
արդյունքները հաստատող և արձանագրող փուլերում**

Այսպիսով, հանրագումարային արդյունքների վերլուծությունը ցույց տվեց հետևյալ պատկերը.

1. բարձր մակարդակ. ստուգողական խմբի արդյունքները արձանագրող փուլում գերազանցում են հաստատող փուլի արդյունքները 9,3 %-ով, իսկ փորձարարական խմբինը՝ 30,2 %-ով:

2. միջին մակարդակ. ստուգողական խմբի արդյունքները արձանագրող փուլում գերազանցում են հաստատող փուլի արդյունքները 10,4 %-ով, իսկ փորձարարական խմբում արձանագրել ենք միևնույն տոկոսային մակարդակ և՛ հաստատող, և՛ արձանագրող փուլերում:

3. ցածր մակարդակ. ստուգողական խմբի արդյունքները գիտափորձի արձանագրող փուլում նվազել են 19,7 %-ով, իսկ փորձարարական խմբինը՝ 30,2 %-ով:

Ստացված արդյունքների հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ փորձարարական խմբի դպրոցականները գիտափորձի վերջում ցույց տվեցին ստեղծագործական կարողությունների դրսևորման և գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորվածության ավելի բարձր մակարդակ, քան ստուգողական խմբի աշակերտները, ինչը հաստատվեց ըստ երեք չափանիշների՝ ճանաչողական, ակմեոլոգիական-ստեղծագործական, դրդապատճառային-արժեքային:

Այսպիսով, այս ենթազխում ենրկայացված գիտափորձի արդյունքները թույլ են տալիս մեծ հավանականությամբ փաստել, որ փորձարարական խմբերում նկատելի են դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորվածության մակարդակի զգալի դրական փոփոխություններ, ինչը մեկ անգամ ևս հավաստում է առաջադրված վարկածի ճիշտ ընտրությունը:

Հետազոտությունն ապացուցեց վարկածի արդիականությունը և թույլ տվեց հանգել հետևյալ եզրակացությունների.

1. Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառներ ասելով հասկանում ենք որակապես նորի, մինչ այդ գոյություն չունեցող սուբյեկտիվ արժեքների ստեղծման գործընթաց, որը պայմանավորված է անձի գործունեության և վարքի առանձնահատուկ գիտակցված մղումներով, ուղղված է բավարարելու նրա ինքնադրսևորման, որևէ բանի (փառքի, ճանաչման, հարգանքի և այլնի) հասնելու, արժեքային կողմնորոշումների, ճանաչողական, հաղորդակցման, շփվելու, հետաքրքրասիրության ապահովման, ինքնուրույնության, քննադատական մտածողության ձգտումներն ու պահանջումները:

2. Դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորումը դիդատկվում է որպես նրանց ստեղծագործական անձի կայացման, նրանց ստեղծագործական ինքնաիրագործման նախադրյալ, իրականանում է հումանիստական անձնակողմնորոշիչ դաստիարակության շրջանակներում, քանի որ այն առավել նպաստում է անձի լիարժեք զարգացմանը և ենթադրում է իրականությունը իմաստավորելու, սուբյեկտիվորեն գնահատելու ընդունակություն:

3. Մշակվել է դեռահասների միջմշակութային հաղորդակցության կարողությունների ձևավորման մոդելը՝ հիմնված հումանիստական մանկավարժության սկզբունքների վրա, որի տրամաբանական կառուցվածքը ներառում է ճանաչողական, հաղորդակցական, արժեքանական և գեղագիտական մոտեցումները, նպատակը, մարդասիրացման, ինքնակազմակերպման, երկխոսության, ուսուցման և ստեղծագործության միասնության, ապրումակցման սկզբունքները, մանկավարժական պայմանները, զգացմունքային ընկալման, զուգորդման, խաղային, պրոբլեմային շարադրման, ուսումնական քննարկումների մեթոդները և բերում է որոշակի արդյունքի, այն է՝ ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորված հստակ համակարգի:

4. Բացահայտվել են դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մակարդակները՝ բարձր, միջին, ցածր, ախտորոշման չափանիշները՝ ճանաչողական, ակմեոլոգիական-ստեղծագործական, դրդապատճառային-արժեքային:

5. Անցկացվել է գիտափորձ՝ դեռահաս դպրոցականներին ստեղծագործական գործունեության մղող դրդապատճառների ձևավորման մանկավարժական պայմանների արդյունավետությունը ստուգելու նպատակով: Գիտափորձին մասնակից խմբերի ախտորոշման արդյունքների համեմատական վերլուծությունը արձանագրող փուլում ցույց տվեց, որ բարձր մակարդակում գիտափորձի արձանագրող փուլում ստուգողական խմբի արդյունքները գերազանցում են հաստատող փուլի արդյունքները 9,3 %-ով, իսկ փորձարարական խմբինը՝ 30,2 %-ով:

Անցկացված հետազոտությունը, անտարակույս, չի հավակնում լիարժեք և կատարյալ լինելու: Այնուհանդերձ, հետազոտության արդյունքները կարող են արդյունավետորեն կիրառվել հանրակրթության ոլորտում, ինչպես նաև՝ հետագա ուսումնասիրությունների և մշակումների համար:

Հետազոտության հիմնական դրույթները արտացոլված են հետևյալ հրապարակումներում.

1. Դեռահաս դպրոցականների գործունեության մղող մոտիվները անձի սոցիալական կենսադիրքորոշման պայմաններում ՀՀ մանկավարժաժողովրդական գիտությունների ակադեմիա (ՀԿ) Գիտական հոդվածների ժողովածու, 2007 էջ 128-132

2. Երեխայի հոգեկան պահանջմունքների բավարարման առանձնահատկությունները որպես նրա անձի սցախական կողմնորոշման կարևոր գործոն «Մխիթար Գոշ» գիտամեթոդական հանդես, Հասարակական գիտություններ 3 (19) 2008 էջ 123-128

3. Դեռահաս դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման ժամանակակից մոտցումները Մանկավարժություն գիտամեթոդական վերլուծական ամսագիր №8 2011 էջ 27-31

**МОТИВЫ, ПОБУЖДАЮЩИЕ К ТВОЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ПОДРОСТКОВ-ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ВОСПИТАНИЯ**

РЕЗЮМЕ

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - "Теория и история педагогики"

Защита диссертации состоится 27-го марта 2014 г. в 14⁰⁰ на заседании специализированного совета по педагогике 020 "Педагогика" ВАК по присуждению ученых степеней при Армянском государственном педагогическом университете им. Х. Абовяна, по адресу: 0010 г. Ереван. Ул. Тигран Меци 17.

Актуальность исследования. Современная образовательная система требует воспитывать конкурентоспособных личностей, которые в условиях свободных рыночных отношений, способны создать и сохранить социально-культурные ценности, правильно ориентироваться в различных производственных, социальных условиях.

Одна из основных целей педагогической деятельности является изменение отношения учащихся к процессу приобретения знаний, формирование и развитие познавательных, социальных и индивидуальных умений и навыков, воспитание социально активных граждан, раскрытие их личностных качеств, обеспечение их участие в трудовой и учебно-воспитательной деятельности, формирование и укрепление должного отношения к историческим, национальным ценностям данного народа. Однако сегодня приоритетной становится цель формирования креативной, творческой личности, целенаправленное и эффективное включение ее в жизнедеятельности общества.

Творческая деятельность помогает подросткам выполнять следующие функции: познать себя, современный мир, ориентироваться в разнородных социальных отношениях, иметь целостное представление о политических, экономических и духовно-культурных перспективах общества.

Целью исследования является теоретическое обоснование и практическое применение продуктивной модели формирования мотивов творческой деятельности в основной школе.

Задачи исследования.

1. Изучить проблемы формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков в учебно-воспитательном процессе за рубежом и в РА, проанализировать важные понятия исследования: "творчество", "творческая деятельность", "мотивы" "гуманистическое воспитание"

2. Рассмотреть процесс формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков в условиях воспитания.

3. Разработать модель формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности

4. Определить уровень формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков, критерии и показатели диагностики.

5. Экспериментально обосновать эффективность педагогических условий формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности у подростков.

Научная новизна исследования.

Процесс формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков был рассмотрен с точки зрения современной гуманистической концепции воспитания, которая максимально способствует формированию и развитию самостоятельной, сознательной, креативной личности. Разработана и внедрена модель формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков.

В рамках концепции гуманистического воспитания в должной мере рассмотрены и содержательно представлены уровни и критерии формирования мотивов творческой деятельности подростков.

Теоретическое значение исследования

- Рассмотрены мотивы творческой деятельности подростков в гуманистической парадигме, в том плане, что этот процесс основывается на принципах гуманизации, самоорганизации, диалога, интеграции, обучения и единства творчества и эмпатии.
- Разработана модель формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков, которая включает познавательные, акмеологические, валеологические и эстетические компоненты.
- Раскрыта обратная связь между творческой деятельностью подростков и идеями формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности.

Практическое значение исследования.

Разработана и экспериментально обоснована модель формирования мотивов творческой деятельности подростков. Разработанные практические рекомендации, формы проведения уроков, диагностические методики будут способствовать более продуктивной организации творческой деятельности подростков-школьников и более легкому и интересному представлению и восприятию изучаемых явлений.

Апробация результатов исследования. Достоверность результатов исследования обеспечена комплексным анализом философской, социально-психологической и педагогической литературы и разработанных концепций, научно-теоретической базой, применением исследовательских методик в соответствии с предметом, целью, задач и исследовательской логике, обоснованием полученных результатов, заключением и рекомендаций.

Основные результаты исследования были обсуждены на заседании кафедры общей педагогики в АГПУ им. Х. Абовяна. Результаты эксперимента обосновали эффективность модели формирования мотивов, побуждающих к творческой деятельности подростков-школьников.

Содержание исследования отражено в структуре диссертации, которая состоит из введения, двух глав, заключения, библиографии и приложений.

По теме диссертации опубликованы 3 статьи.

FARZADYAN HRIPSIME RUBEN

THE MOTIVES INDUCING TO CREATIVE ACTIVITIES OF ADOLESCENT SCHOOLCHILDREN IN TERMS OF EDUCATION

SUMMARY

Thesis for degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.01 – "Theory and History of Pedagogy".

The defense of the thesis will be held in March 27, at 14⁰⁰, 2014 at the session of the Special Board 020 "Pedagogy" HAC (Higher Attestation Commission) to award degrees under the Armenian State Pedagogical University. After Kh. Abovyan, address: 0010, st. Tigrana Mets 17, Yerevan.

Relevance of research . Modern educational system needs to educate competitive individuals who are able in terms of free market economy to create and maintain the socio - cultural values, to be oriented correctly in various industrial and social conditions. One of the main goals of educational activities is to transfer knowledge to students, form and develop cognitive, social and personal skills, educate socially active citizens, reveal their personal qualities, ensure their participation in the labor and educational activities, form and strengthen relations due to historical, national values of this nation. Today, however, it becomes a priority objective to build creative personality, aimed at engaging him/her in society life.

Creative activity helps the adolescent to perform their functions more effectively. It helps students to understand themselves, the modern world, to orientate the diverse social relations, have an idea about the political, economic, spiritual and cultural perspectives of society.

The aim of this study is to substantiate theoretically and apply to practice a productive model to build motives, inducing to creative activity in the secondary school.

Objectives of the study .

1. Explore the problem of building motive, inducing to creative activity of adolescents in the educational process abroad and in Armenia, to analyze the important concepts and notions of the study such as "creativity", "creative activity", "theme" "humanistic education".
2. Develop the model of building motives, inducing to creative activity of adolescents.
3. Determine the level of building motives, inducing to creative activity of adolescents, the criteria and indicators for diagnosis.
4. Prove experimentally the effectiveness of pedagogical conditions of building motives, inducing to creative activity of adolescents.

Scientific novelty of the study.

The process of building motives, inducing to creative activity of adolescents was considered from the standpoint of modern humanistic concept of education, which

contributes to the maximum building and developing self-conscious, creative person. It creates the model of building motives, inducing to creative activity of adolescents. The research develops and implements the model of building motives, inducing to creative activity of adolescents and considers and presents meaningful levels and criteria for building motives inducing to creative activity of adolescents within the concept of humanistic education.

The theoretical value of the study.

The research examines the problem of building motives, inducing to creative activity of adolescents. In the framework of humanistic paradigm it assumes that this process is based on the principles of humanization, self-organization, dialogue, integration, training and unity of creativity and empathy.

The research creates the model of building motives, inducing to creative activity of adolescents which includes cognitive, axiological, valueological and aesthetic components and reveals the feedback between creative activity of adolescents to build motives and ideas of their creative activity.

The practical significance of the study.

The research develops and experimentally substantiates the problem of building motives inducing to creative activity of adolescents, represents practical recommendations to conduct lessons, to apply diagnostic techniques, to contribute to a more efficient organization of creative activity of adolescents, making school-life easier and more interesting to present and perceive the phenomena to study.

Exploration of the research results:

The accuracy of the research results will provide a comprehensive analysis of the philosophical, social, psychological and educational literature and developed concepts, scientific and theoretical basis, using research methods in accordance with the subject, purpose, objectives and research logic, justification of the results, conclusions and recommendations.

The main points of the study were discussed at the sitting of the department of general pedagogy in ASPU after Kh. Abovyan.

The results of the experiment reveal the main characteristics of building motives, inducing to creative activity of adolescents. The main conclusions and tenets the research were put into practice in Giumry secondary schools №17, 40 and Axuryan secondary school №1.

Content of the study is reflected on the structure of the dissertation, which consists of the introduction of two chapters, conclusion, bibliography and appendices. On the topic of the dissertation are published 3 articles.

